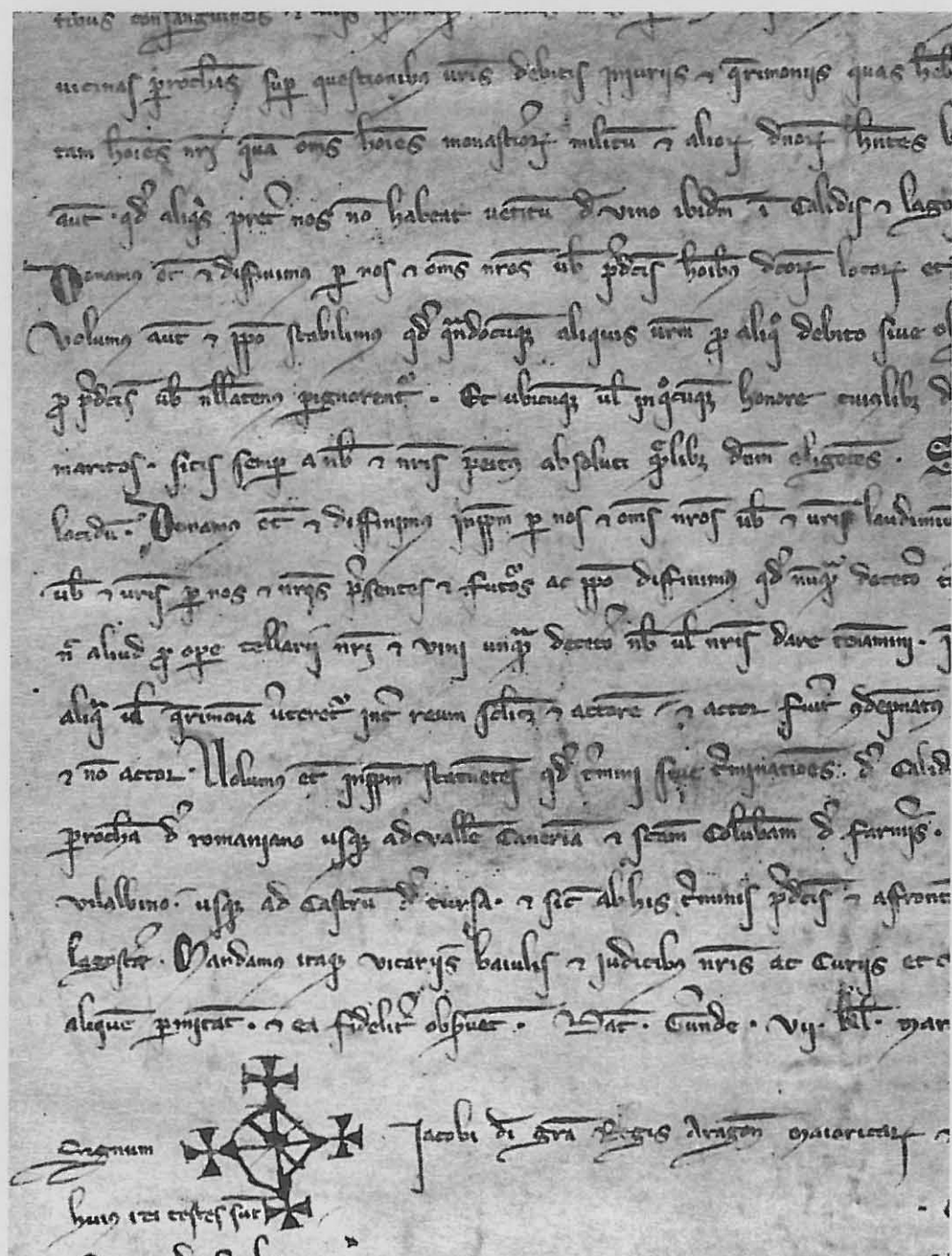

CRÒNICA

PUBLICACIÓ DE L'ARXIU MUNICIPAL DE LLAGOSTERA

ANY X (2000) Núm 19

1241 Un privilegi reial

1241

Un privilegi reial

Introducció¹

Llagostera i Caldes durant força segles van formar part d'una única realitat. Des dels primers segles de l'Edat Mitjana aquest territori era part dels dominis pertanyents als comtes-reis catalans; era l'anomenada Batllia de Caldes - Llagostera, amb el seu veguer i els seus batlles com a representants de l'autoritat comtal. En aquest article ens centrarem en el s. XIII, concretament en el 1241², època en què fou concedit per part de Jaume I un privilegi especial als habitants de Llagostera i per tant també de Caldes. Un tipus de document que el rei Jaume I va concedir a molts pobles i viles dels Països Catalans; per tant, res excepcional arreu, encara que sí excepcional a les terres de Girona, ja que durant el s. XIII sols trobem un document com aquest a Osor i Palamós. Serà doncs interessant de resseguir-lo

pel fet que ens permet entendre un xic més com vivien els nostres avantpassats.

Context històric

El procés d'aprofundiment de la servitud i l'aparició dels "mals usos"

Durant tota l'Edat Mitjana la situació de la pagesia va anar patint una degradació progressiva amb la instauració de l'anomenada senyoria banal ja al s.XI, la qual comportava la submissió de la comunitat pagesa a un estatus servil. Aquest progressiu implantament de la servitud va obtenir el seu marc legal el 1202 quan el rei va concedir als senyors el Dret a Maltractar (Ius Maletractandi), en el qual el monarca reconeixia la independència dels senyors feudals en l'aplicació de la justícia i els drets senyorials dins els seus territoris.

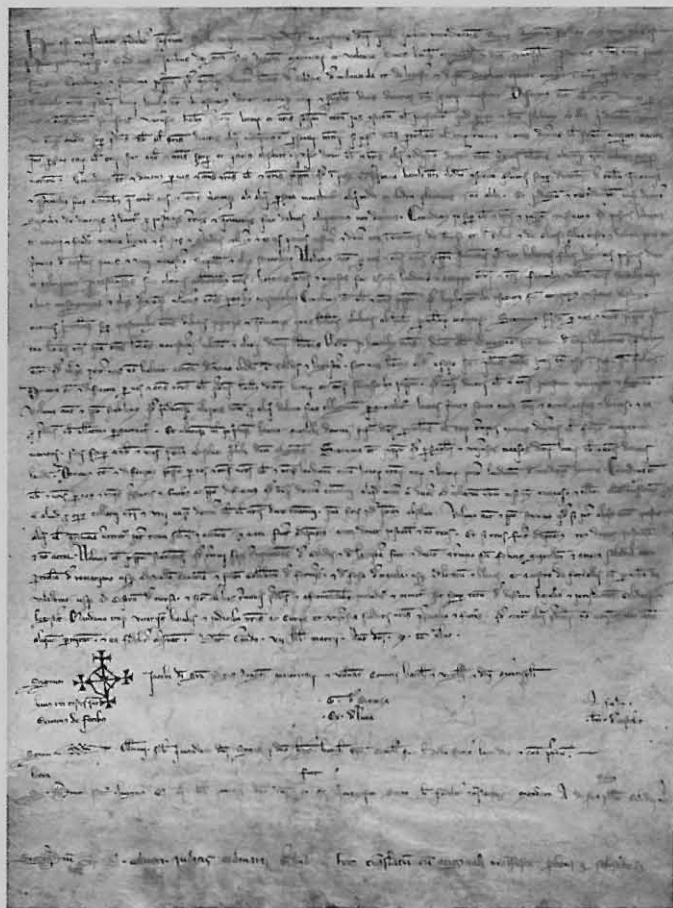
Per descomptat la Batllia de Caldes - Llagos-

tera no va quedar al marge d'aquest procés. Per això el document analitzat no és res més que la consolidació d'una situació que tenia els seus orígens força anys enrera, ja que el que relata és tot un seguit de càrregues típiques d'aquesta senyoria banal.

A l'època que ens ocupa, és a dir el s.XIII, la majoria de famílies pageses residien en un mas i aquest mas estava subjecte a una sèrie de càrregues o pagaments que havien de satisfer davant el seu senyor o el representant d'aquest senyor. Aquests pagaments els podem dividir en tres grups: rendes provinents d'antics poders públics que van ser privatitzats, rendes relacionades amb la terra i

¹ Aquest article ha sortit del treball de final de carrera que vaig realitzar sota la direcció de Lluís To a la UdG l'any 1994. Agradeixo la col·laboració de l'Elvis Mallorquí, en Pep Casas, arxiver de Caldes de Malavella, i la Marta Albà, arxivera de Llagostera.

² L'any esmentat al document és el 1240, però tenint en compte que el canvi d'any en aquelles dates es produïa el 25 de març, segons el nostre còmput correspon al 1241.

El document de 1241 s'ha perdut, però queda aquesta còpia feta el 1296 i conservada a l'Arxiu Diocesà de Girona.

rendes més arbitràries de la senyoria banal.

Del primer grup, és a dir de les procedents de l'antic poder públic (com ara el carolingi o el visigot), encara en podem fer 3 subgrups. Primer de tot hi ha les rendes provinents de la justícia; en segon lloc les càrregues d'origen militar com ara l'alberga, antiga contribució a l'exèrcit per part dels que no hi anaven i que consistia a allotjar gratuïtament els membres de la classe guerrera. A molts llocs, però, va tendir a convertir-se en una renda fixa en espècies com ara pa, vi, carn i civada. A la llarga el senyor no havia de cobrar l'alberga despla-

çant-se, sinó senzillament reclamant l'equivalent del que hagués costat allotjar la comitiva del comte. Finalment trobaríem els censos derivats dels mercats (lleuda), encunyació de moneda (monedatge), peatges i altres semblants.

El segon grup inclouria els censos relacionats amb la terra i que tindrien un origen arbitrari. En general serien rendes a parts de fruit com ara la tasca (representava 1/11 part de la collita), el quint, els quarts, els terços o el braçatge, impost que anava per al batlle i que representava 1/16 part de la collita. Aquí també inclouríem els serveis en treball com ara les tragines,

l'opera, o les jовades (treballs de llaurar les terres del senyor); i els monopolis sobre forns, molins, venda del vi o ferreries (lloçol).

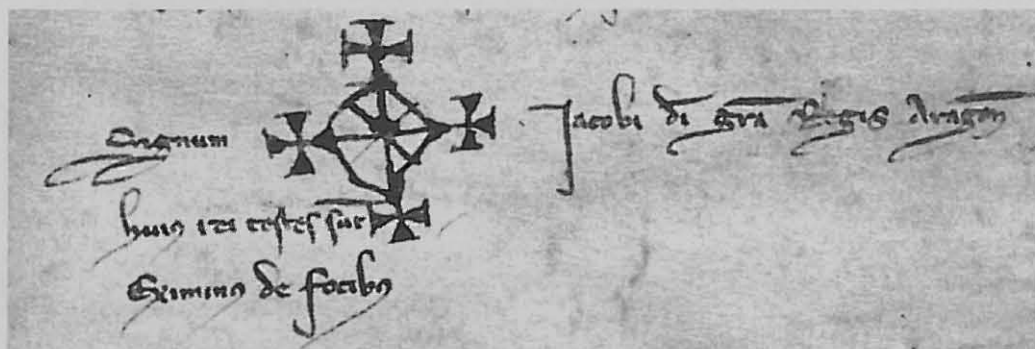
En darrer lloc agruparíem aquelles rendes més arbitràries de la senyoria banal, les quals serien la quèstia, la tolta o la forcia entre altres, totes elles eren rendes fixes i que es satisfien en diners.

A part de totes aquestes prestacions, tenim tot un grup de censos que s'inclouen dins els anomenats "mals usos", exponent màxim de l'anomenada senyoria banal. Aquests es fixen el s. XIII - XV però ja abans podem trobar els seus antecedents en diferents documents. Segons Pierre Bonnassie els "mals usos" derivarien de les càrregues banals imposades als pagesos a partir de 1040-1050. Del 1050 al 1200 s'hauria produït un procés de simplificació que hauria reduït el seu nombre a cinc, suficients per definir la condició servil de la família pagesa. Així, els tenedors del mas subjectes a aquestes prestacions havien de pagar un rescat si volien alliberar-se'n i marxar. Per descomptat aquest rescat suposava un preu imposat pels senyors i totalment arbitrari, un preu que estava molt per sobre de les possibilitats d'una família pagesa normal. Els objectius dels "mals usos" eren el control de la transmissió del mas amb la finalitat de garantir la successió d'un hereu legítim i el control dels matrimonis amb la finalitat d'assegurar l'ocupació del

mas per una unitat familiar. En definitiva, mantenir els nivells de producció agrària i assegurar la continuïtat de l'explotació agrària. Eren, per tant, mecanismes de control que el senyor exercia amb la finalitat

de la 1/2 dels béns de la dona adúltera quan l'adulteri era comès amb el consentiment del marit, i la confiscació de tots els béns quan l'adulteri no era consentit pel marit. L'arsinia condemnava l'incendi d'un

creació de les senyories feudals, ja que totes les càrregues anaven a sobre d'ells i si al s.XII les referències als "mals usos" eren genèriques, al s.XIII podem dir que la servitud estava plenament

d'obtenir l'òptim funcionament del mas (el mas vist com a unitat de producció) i amb això la continuïtat dels beneficis que esperava percebre.

Els "mals usos" eren:

*** Eixorquia i intestia:**
drets sobre la successió. L'eixorquia era la penalització per morir sense descendència i consistia en una deducció que feia el senyor de la part que haguessin rebut els fills, d'existir. La intestia penalitzava la mort sense haver fet testament i així el senyor confiscava 1/3 part de la successió si deixava orfes i vídua, i la 1/2 si deixava vídua o bé orfes.

*** Cugucia i arsinia:**
drets que se suposen derivats de la justícia que s'havien atribuït els senyors banals. La cugucia era la penalització per adulteri d'una dona; la pena consistia en la confiscació

mas, fos intencionat o no; el senyor penava amb la confiscació d'1/3 part del patrimoni pagès de la casa incendiada.

*** Firma d'espoli:**
(confós sovint amb el dret de cuixa). Era el preu que s'havia de pagar pel consentiment que havia de donar el senyor al matrimoni entre dos pagesos.

*** Remença:**
o vinculació hereditària a la tinença o mas on vivia la família pagesa. Evidentment era una manera molt clara de frenar la mobilitat pagesa i evitar que marxessin³.

La remença potser va arribar a ser el "mal ús" amb més renom i fou abolit el s.XV per Ferran el Catòlic a la famosa "Sentència arbitral de Guadalupe".

Per tant els pagesos van ser els que van patir més la

establerta a Girona. Però aquest procés no fou tan fàcilment acceptat per ells. Al llarg de la segona meitat del s.XII trobem dins els dominis reials una sèrie de documents, coneguts com a "querimoniae" o memorials de greuges, on es relataven fil per randa tots els greuges que s'estaven influint a la comunitat pagesa. Un dels primers fou el memorial de Caldes-Llagostera el 1151, una narració de les malifetes del veguer, el representant del rei que intentava apropiarse i privatitzar la senyoria. A la vegueria de Caldes-Llagostera aquests procés d'empitjorament de la situació de la comunitat pagesa va tenir nom i

³ La firma d'espoli i l'arsinia no surten gaire esmentats en documents anteriors al s. XV; és justament en aquest segle en què es defineixen els "Mals Usos" jurídicament per poder presentar les queixes davant el monarca i és quan surten esmentats. Així aquests 6 Mals Usos del s. XV són aplicats a tots els segles anteriors, potser sense gaire raó, sobretot en aquest cas.

Les cartes de franquesa

cognoms durant el s. XII: Arnau de Perella, veguer representant de l'autoritat comtal des de 1147 a 1180 i pertanyent a una família de l'administració comtal, ja que un seu parent, Ramon de Perella, era el 1176 batlle d'Arles a Provença. Arnau doncs, en aquest intent d'apropiar-se de les rendes i les terres del comte, exigia dels camperols rendes elevades o fins i tot els expulsava dels seus masos, s'aprofitava dels dominis del comte no fent-li arribar els censos que li pertocaven i, en definitiva, s'ho quedava tot per al seu propi consum privat i el dels seus fidels. A més va apropiat-se de la justícia i va expulsar els antics batlles posant-hi companys seus. Era doncs un peronatge que, si bé en principi s'havia d'ocupar dels dominis comtals i supervisar-ne el bon funcionament, va resultar que acabà no ocupant-se de les terres, exigint als camperols més del que estipulaven les quotes i retirant-se a viure com un senyor. Tot plegat amb l'agreujant que no era ni noble, sinó un camperol més que va intentar un ascens social per la força arribant a voler establir la successió de la vegueria en el seu fill Bernat, cosa que no va aconseguir.

Evidentment el cas d'Arnau de Perella no fou únic, sinó que casos com el seu els trobem arreu de Catalunya en aquesta època i podríem citar, per exemple, el memorial de queixes que els habitants de Terrassa fan contra Deusde els volts del 1150⁴.

Les cartes pobla o cartes de franquesa, i seguint l'argumentació de Josep Mª Font i Riu⁵, eren privilegis o concessions atorgats pels sobirans o els titulars de la senyoria jurisdiccional i àdhuc dominical als pobladors, presents o futurs, d'una localitat. S'hi consignaven essencialment les condicions de tinença de sòl i de residència en aquest; també es fixaven, donat el cas, unes normes fonamentals per a l'encarilament de la convivència jurídica de la comunitat veïnal. El seu objectiu bàsic era la promoció de la vida local, la formació i la cohesió de les comunitats veïnals estables amb objectius diversos, que podien anar dels militars als econòmics o polítics. Es pot dir doncs que van representar el naixement de moltes viles o ciutats.

La redacció d'una carta podia obeir a varies raons com ara la reanimació de termes conquerits a remolc d'una operació militar, els intents de colonització de llocs despoblats d'antic o de nou, aturar l'amenaça de despoblament, o senzillament la fundació de viles noves en zones antigues. La majoria de les cartes es van concedir a la Catalunya Nova o a les terres conquerides de València. Aquestes tant podien ser *Establiments agraris collectius* destinats a comunitats pageses a les quals se'ls concedia un

terme rural especificant drets, deures i reserves per part del Senyor que les concedia, o bé *Estatuts primaris de la vida jurídica local*, concedides sobretot a ciutats i viles rurals importants.

A la Catalunya Vella també se'n van concedir amb l'objectiu de fundar viles noves, engrandir antics centres per interès polític o econòmic dels comtes, o senzillament eren concedides als pagesos habitants per aglutinar-los i cohesionar-los. Així les anomenades cartes de franquesa no eren res més que la concessió i el reconeixement d'un cercle d'exempcions i seguretats dels habitants actuals d'una localitat. Aquest tipus de carta es va concedir sobretot el s.XIII.

El document que ens ocupa el podríem situar dins aquest últim tipus, és a dir, seria un text on s'especificarien els drets i les reserves per part del Senyor que concedeix el privilegi, en aquest cas el rei Jaume I, i a més s'hi reconeixien un seguit d'exempcions als habitants presents i futurs per solucionar una situació extrema com era el progrés incontrolat del feudalisme a la Catalunya Vella i evitar la marxa de població cap a la Catalunya Nova, on els habitants gaudien d'uns millors privilegis.

Jaume I en va concedir moltes, de cartes de

⁴Bisson, Thomas, L'impuls de Catalunya, l'època dels primers comtes (1140-1225). Universitat de Girona i Ed. Eumo.

⁵Font i Riu, Josep M^a. *Les Cartes de Població* dins Història, política i societat dels Països Catalans. Vol. 3, pàg. 94, GEC.

Monument commemoratiu del Privilegi inaugurat l'any 1983 i sufragat per iniciativa popular. Foto Vall.Iloera.

franquesa durant el seu regnat, tant a la Catalunya Vella, com a la Catalunya Nova, com a les terres de València i Mallorca. Jo en tinc comptabilitzades quaranta-quatre des de 1221 a 1260 i en molts casos es tracten els mateixos temes: exempció de censos, concessió del dia del mercat o fira, regulació de l'administració de justícia, concessió de pastures o establiment de monopolis. La carta que va concedir als habitants de Caldes-Llagostera la podríem comparar amb les concedides a Thuir, Vilafranca de Conflent i a Bellver, on també s'eximeix de cugucia, exorquia i

intestia, es concedeix la llibertat de pastures i es regula la justícia, entre altres aspectes. A les comarques de Girona val la pena esmentar les cartes de franquesa d'Osor i Palamós, per tant el nostre privilegi no fou un cas únic sinó un més dins la tònica general.

Traducció del document

Aquesta és la transcripció fidel sota segell major de cera que penja de la majestat Senyor Jaume Rei d'Aragó...

Nos, Jaume, per la Gràcia

de Déu Rei d'Aragó, Mallorca i València, comte de Barcelona i d'Urgell i Senyor de Montpeller, per Nos i els meus successors,

I. Concedim i estatuim perpètuament i des d'ara que cada un dels homes de Caldes de Malavella, Llagostera i Santa Seclina que treballen a les nostres obres i tragines d'aquests llocs rebran del nostre batlle dos denaris per menjar.

II. Definim i us donem de Nos i els nostres successors que cap home ni cap dona haurà de pagar redempció⁶ per casar-se amb algú de les parròquies de Caldes, Llagostera o Sta. Seclina, ni tampoc haurà de pagar rescot cap donzella que vulgui marxar per casar-se amb alguna persona de fora dels tres termes.

III. Concedim i donem per nosaltres i tots els nostres, a vosaltres i els vostres perpètuament que les querelles, qüestions, queixes i accions que contra vosaltres o els vostres es donessin dins el domini, i no fora, seran jutjats pel batlle. A més la justícia serà gratuïta i no s'haurà de donar dietes ni retrodècimes als saigs⁷, pagaments que es feien abans en concepte de despeses de judici i queixes o deutes.

⁶En aquest cas el document parla de la remança, un "mal ús" o impost molt conegut a l'època que consistia que si algú volia abandonar les terres del senyor al qual pertanyia havia de pagar una redempció fixada pel mateix senyor la qual, la majoria dels casos, estava per damunt de les possibilitats d'una família pagesa normal.

⁷Oficials de justícia.

ASPECTES QUE QUEDEN ELIMINATS, ABOLITS.	ASPECTES QUE ES MANTENEN
A. Mals usos: remença, eixorquia, intestia i cugucia	A. Els treballs fets al batlle, però ara seran pagats.
B. Tragines al celler del rei i obres de manteniment.	B. Es mantenen les tragines de raïm al celler reial.
C. Es pot tallar fustes, pasturar els porcs, recollir aglans de les muntanyes de Tossa, Solius i Caulés.	C. Es mantenen les tragines de blat.
D. Pagar el lluïsmen si sols es ven una part d'un mas en comptes de tot sencer.	D. El dret de lloçol tampoc és eliminat.
E. Els saigs no han de cobrar retrodècima ni cap altre ajut.	E. El rei es concedeix el monopoli de la venda del vi entre els dies de St. Joan i St. Feliu.
	F. Es mantenen els delmes, les primícies i els esplets sobre el pa i el vi del monestir de Ripoll i dels Paltres senyors.
	G. El lluïsmen també es manté en cas de la venda de tot un mas.
	H. El batlle adquireix competències judicials plenes. També es regulen els pagaments de les despeses pels judicis.
	I. Hi ha també una regulació dels deutes aclarint que donat el cas sols es pot empenyorar i mai embargar.

IV. Concedim a vosaltres i els vostres i confirmem perpètuament que podeu treballar, caçar i recollir llenya, fusta, aglans i alimentar amb elles els porcs, que també podeu dur a pasturar, a les muntanyes de Tossa, Caulés i Solius, quedant salvats el delme, la primícia i espleta⁸ de pans i vins del monestir de Ripoll i altres senyors.

V. Volem Nos i tots els nostres successors perpètuament que no havent fills legítims poden deixar masos i honors a germans, germanes, nebots o consanguinis o a qualsevol altre parent existent que vulguin sense haver de pagar lluïsmen⁹ ni acapte a Nos ni als nostres. Cal però que s'especifiqui al testament.

VI. Concedim també a vosaltres i als vostres perpètuament que el batlle posat per Nos segons s'ha acostumat a fer antigament intervingui en aquestes parròquies sobre plets, deutes, injúries i querelles que hi hagi entre els homes i dones d'aquestes tres parròquies veïnes.

VII. Estatuïm en nom de Nos i els nostres perpètuament que tant els nostres homes com els del Temple i d'altres senyors haurien de portar, en concepte de tragina¹⁰, el blat de les nostres terres tal i com ha sortit del camp.

VIII. Prohibim que un altre que no sigui Jo tingui permís de vendre vi a Caldes i Llagostera; Nos el

tindrem des de la festa de Sant Joan fins a la de Sant Feliu.

IX. Donem i definim Nos i tots els nostres successors, a vosaltres predits homes del dit lloc i als vostres successors perpètuament que mai més ens doneu a Nos intestia, eixorquia i cugucia¹¹.

X. Volem i establim perpètuament que quan algú

⁸Tots ells eren censos procedents de la collita que es pagaven als senyors.

⁹Impost que es pagava en vendre un mas o part d'ell.

¹⁰Les tragines eren impostos en treball que cada mas devia al senyor.

¹¹Tres dels "mals usos", deixant a part la remença, més comuns. Eren penalitzacions que s'havien de pagar al senyor pel fet d'haver mort sense testament (intestia), haver mort sense fills (eixorquia), o haver comès adulteri (cugucia).

dels vostres degui a algú altre no es pot embargar sinó empenyorar i en tot cas no es pot prendre el gra necessari per a plantar la collita següent, armes, vestits o llits.

XI. Els homes i les donzelles poden casar-se sense haver de pagar remença si canvien de senyor a qualsevol honor de qualsevol senyor d'aquestes parròquies o termes.

XII. Donem perpètuament que cada un de tots els masos del dit lloc ens doni a Nos i als nostres el lloçol¹².

XIII. Donem i definim perpètuament per Nos i tots els nostres a vosaltres i els

vostres que ens pagueu lluisime en cas de venda de tot un vostre honor o possessió.

XIV. Concedim a vosaltres i els vostres de Nos i tots els nostres presents i futurs perpètuament que només haureu de fer tragines de raïms al celler reial i cap més, i no haureu de fer cap altra missió ni cap altre treball a l'obra del celler ni el vi ja que quedeu completament eximits.

XV. Volem i establim perpètuament que si entre vosaltres hi ha algun litigi o qüestió, si el demandat és culpable paga les despeses del judici, en canvi si el demandat no és culpable

paga les despeses del judici el demandant.

XVI. Volem i establim perpètuament que els termes de Caldes i Llagostera siguin i segueixin essent el terme de Sant Feliu de Guíxols, Mata Sabadal, amb la parròquia de Romanyà fins a Vallcanera i Santa Coloma de Farners i la Fossa de Maxela fins Lloret i Blanes, i des de Fornells i la parròquia de Vilobí fins el castell de Tossa i així tot el que comprèn sota aquestes afrontacions siguin sempre de la batllia i jurisdicció de Caldes i Llagostera¹³.

Per tant manem a tots els nostres veguers i batlles i als nostres jutges presents i futurs que no vagin ni permetin que ningú vagi contra cap de les sobredites coses, ans bé les observin fidelment. Donat a Girona el dia 7 de les Calendes de març de 1240.

Signat per Jaume per la Gràcia de Deu Rei d'Aragó, de Mallorca, i de València, comte de Barcelona i d'Urgell i Senyor de Montpeller.

Van ser-hi presents com a testimonis, G. de Entenza, Ex de Luna, A. Surdus i Bernat de Castellet.

Signat per Guillem escriba qui per mandat del rei i de Barenguer Bisbe de Barcelona i canceller seu, vaig escriure el dia i lloc abans dits.

Signat Pera Boiga qui III Calendes de Gener de 1296 va fer una còpia fidel al

¹²Impost sobre les ferreries.

¹³Podeu veure el mapa d'aquestes afrontacions a l'apèndix del final de l'article.

EJEMPLAR

DE UN TRANSUNTO AUTÉNTICO DE UNA
REAL CÉDULA DE S. M. CATÓLICA
(QUE DIOS GUARDE),

confirmatoria de un real privilegio

POR EL SEÑOR REY

D. JAIME DE ARAGON.

CONCEDIDO Á LOS

VECINOS DE CALDAS DE MALAVELLA,
DE LLAGOSTERA Y SANTA SECLINA.

GERONA:

*Imprenta de Carreras y Torres,
Calle de Canadés número 12.
1843.*

mandat de Serra, notari reial públic de Caldes.

Signat(....) Calvet, jutge ordinari de Girona que prova la còpia de l'original i per tant subscriu.

Contingut de la carta

El document que ha arribat a les nostres mans és una còpia de 1296 de l'original de 1241 feta per Pere Buhiga, notari de Caldes de Malavella.

El document redactat per ordre de Jaume I consta de 16 apartats on va repassant els privilegis i les obligacions que se li reconeixen al domini de Caldes-Llagostera.

La carta es divideix en tres grans grups temàtics: els drets banals, els drets sobre la terra i la regulació econòmica. Dintre dels drets banals es distingeixen quatre aspectes, els mals usos, les obligacions en treball, la justícia i els monopolis. Els "mals usos" és un dels temes a destacar, ja que veiem que als habitants del domini Caldes-Llagostera se'ls eximeix de la remença donant llibertat de casar-se amb qui els plagui i, per tant, llibertat de moviment. Queden també eximits dels tres "mals usos" més corrents a l'època: l'eixorquia, la intestia i la cogucia.

Pel que fa a les obligacions en treball, també s'intenta oferir als habitants del domini una certa regulació per evitar possibles abusos. Així els treballs que

es farien per al batlle serien retribuïts amb 2 diners per a la manutenció; les tragines serien abolides, tret de les de raïm al celler del rei i les de portar blat al monarca, posant especial èmfasi en el fet que han d'arribar al graner tal i com les han tret del camp.

La justícia seria un altre tema tractat àmpliament, ja que era una font constant d'abusos. Queda clarament establert que el batlle passa a tenir competències judicials i que als saigs no se'ls ha de pagar res. El batlle intervedria en assumptes de plets, deutes actius, injúries rebudes i querelles amb habitants de parròquies veïnes. En cas de litigi, pagaria les despeses de judici la part considerada culpable.

Pel que fa als monopolis, se n'estableixen dos, primer de tot tots els masos del domini han de pagar dret de lloçol i en segon lloc el rei es reserva el monopoli de la venda del vi des de Sant Joan fins a Sant Feliu.

Els drets sobre la terra és l'altre gran tema tractat al document, un tema delicat tenint en compte els múltiples drets i jurisdiccions que podien sobreposar-se en un mateix domini. Així els habitants de Caldes, Llagostera i Sta. Seclina tenen permís per caçar, cultivar, tallar llenya, mates i aglans per alimentar els porcs i portar-los a les muntanyes de Solius, Tossa i Caulés. Els drets del monestir de Ripoll i d'altres senyors quedarien salvats, serien els drets sobre delmes, primícies i esplets de pa i vi, entre d'altres. El lluïisme sols es pagaria en

cas de la venda de tot un mas i en canvi no s'haurà de pagar si sols es ven una part d'aquest.

Finalment la regulació econòmica; s'estableix que en cas de deute no es podria embargar sino empenyorar i, en cas d'empenyorament, no es pot prendre el gra necessari per plantar la collita següent, armes, vestis o llits, assegurant així que la família endeutada es pugui recuperar i fer front al pagament.

En definitiva, podríem fer dos grups d'aspectes que queden abolits i d'aspectes que es mantenen. S'abolixen els "mals usos" més freqüents a l'època com són l'eixorquia, la intestia i la cogucia, així com també la remença; s'abolixen les tragines al celler del rei i les obres de manteniment del mateix; la prohibició de tallar fusta, portar a pasturar els porcs i recollir aglans a les muntanyes de Tossa, Solius i Caulés queda aixecada; el pagament del lluïisme en cas de la venda de part d'un mas es perdona i finalment els saigs no rebran cap compensació per la seva tasca.

Per altra banda, malgrat que sembla que estem davant un document alliberador per a la comunitat de Caldes-Llagostera, la veritat és que si repassem les càrregues que es mantenen el gruix és molt més important.

Es mantenen els treballs fets al batlle, encara que ara seran pagats; s'hauran de fer tragines de raïm al celler reial i s'hauran de fer tragines de blat; el lloçol es manté i el rei estableix un

monopoli exclusiu per a ell per vendre vi des de Sant Feliu fins a Sant Joan; es mantenen els delmes, primícies i esplets sobre el pa i el vi del monestir de Ripoll, així com també d'altres senyors que tinguin jurisdicció sobre el domini reial i finalment, el lluíisme es manté en el cas de la venda de tot un mas.

Comentari de la carta

Malgrat que en principi sembla que ens trobem davant una carta de franquesa en el sentit d'exempció total de servituds, si realment estudiem a fons el seu contingut veiem que potser, sospesant, sembla que manté més exaccions i drets banals que no pas en treu.

Cal destacar que els anomenats "mals usos" com ara la remença, l'eixorquia, la intestia i la cugucia queden abolits en aquest document, tot i que algunes de les prestacions en treball -tragines per exemple- són mantingudes. En canvi els drets totalment banals com ara el lloçol o el fet que el rei el reservi el monopoli de la venda del vi des de Sant Joan fins a Sant Feliu són aspectes que contrasten amb les exempcions fetes abans.

Sembla que el vi era un aspecte econòmic d'importància considerable a la vegueria de Caldes -Llagostera, primer pel fet que el rei es reserva el monopoli de la venda de vi des de Sant Joan a Sant Feliu i a més pel fet que surt també esmentada l'existència d'uns cellers reials en relació als quals s'eximeix de fer-hi obres o de fer-hi

tragines de raïm; de tota manera no totes dels tragines són abolides ja que les tragines de blat es mantenen, tragines que afecten a tots els masos de la vegueria, inclosos els que estan sota altres jurisdiccions.

La carta també fa referència a l'aprofitament del territori erm de la vegueria; Jaume I els concedeix la possibilitat de poder aprofitar les muntanyes que es troben dins el terme, així poden anar a buscar llenya, poden recullir aglans i poden portar a pasturar els porcs a les muntanyes de Tossa, Caules i Solius. Això significaria una notable milloria pels habitants de Caldes i Llagostera ja que tot això eren aspectes importants per una família camperola; fixem-nos només en el fet de poder disposar de llenya sense entrebancs, lliurement. De tota manera es té també en compte l'existència d'altres jurisdiccions senyoriales dins el terme en qüestió i és per això que el rei manté els delmes, primícies i esplets sobre pa i vi que poguessin tenir altres senyors.

El lluíisme¹⁴ és l'altre dret que també surt esmentat a la carta; així malgrat que no n'han de pagar quan es tracta de la venda parcial d'un mas, sí que l'han de pagar quan es tracta de la venda d'un honor sencer.

La carta també regula aspectes judicials i econòmics. Al batlle se li atorguen competències judicials plenes; hi ha un clar intent per altra part de regulació de l'aspecte econòmic relacionat amb les despeses que pot originar un judici. Així, en cas de litigi, si el demandat

és culpable paga les despeses del judici i en canvi si el demandat no és culpable, les despeses són pagades pel demandant; a més s'estableix que els saigs a partir de la publicació del document, no hauran de rebre la retrodècima ni cap altre dret. Estem doncs davant un intent seriós de regular l'administració de justícia en el si del domini reial.

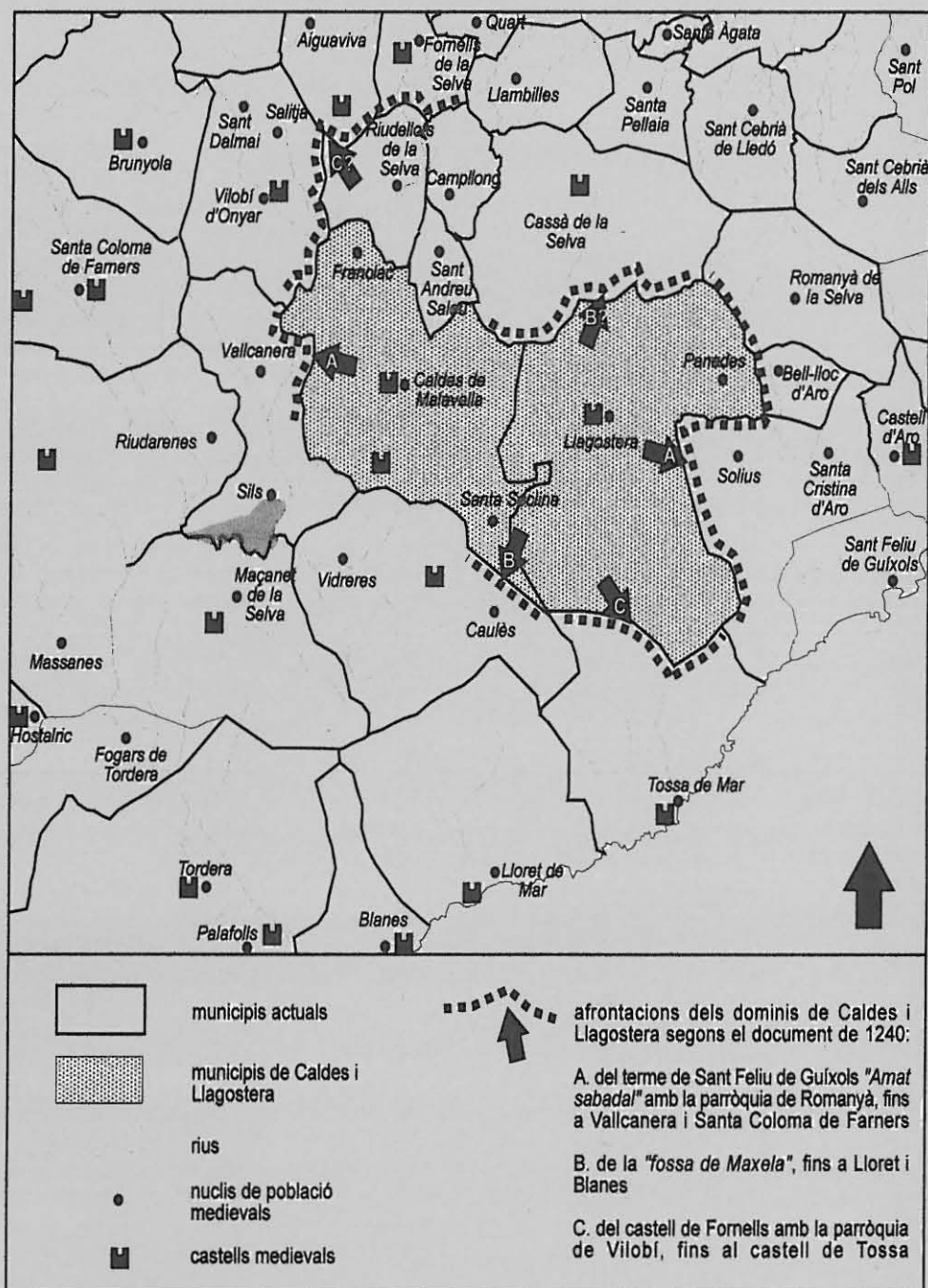
Els casos de deutes també són tractats àmpliament pel document per tal d'aconseguir un mínim de regulació. Així en cas de deute està prohibit embargar, i el que s'ha de fer és empenyorar. Queda absolutament prohibit, això sí, el fet d'embargar vestits, llits o la llavor necessària per la sembra de l'any següent a les persones que estiguin endeutades, aspecte interessant, ja que, si més no, se'ls dona la oportunitat de refer-se amb la següent collita.

Malgrat que els quatre "mals usos" i el dret banal de fer tragines al celler del rei i fer obres de manteniment al mateix celler són abolits, una bona colla de drets banals són mantinguts: tragines, monopolis, esplets, delmes, primícies. Pel que fa als drets sobre la terra, la carta sols s'ocupa de la regulació del lluíisme que, com ja hem dit, sols aboleix parcialment.

Finalment destacar la importància de cara a situar geogràficament la Batllia de Caldes, ja que al final esmenta els límits del terme podent-ho ubicar més o menys sobre un mapa i fer-se una idea de l'extensió de les dues parròquies juntes.

¹⁴ Impost sobre la venda dels masos.

Mapa. Els dominis reials de Caldes i Llagostera el 1241

Les delimitacions territorials contingudes en la carta de franquesa de 1241 són força imprecises. En relació als límits hi ha diferents aspectes a comentar. En primer lloc, el lloc de "Mata Sabadal" no ha estat localitzat de moment, però devia estar a la zona de Solius, Santa Cristina o Bell-lloc d'Aro (A). Vallcanera pertanyia segurament al terme de Santa Coloma de Farners, que així apareix esmentada tot i no limitar directament amb Caldes (A). La "fossa de Maxela" podria ser el curs de la riera Verneda que separa Caldes i Llagostera de Cassà (B). La parròquia de Caulès estava dintre del terme del castell de Lloret, que apareix en els límits juntament amb Blanes (B). I, finalment, existeix un problema amb la delimitació precisa dels termes de Caldes, Vilobí, Fornells i Cassà, que deixen en una situació força indefinida les parròquies de Riudellots, Sant Andreu Salou i Campllong (C).

Apèndix

Transcripció de la Carta de franquesa de 1241.

El rei Jaume I concedeix una carta de franquesa als habitants dels llocs de Caldes de Malavella, Llagostera i Santa Seclina, estableix les facultats de la jurisdicció del batlle reial i fixa els límits territorials d'aquesta batllia.

- A. original perdut
- B. trasllat d'1296 (405 x 300 mm): ADG, Pia Almoina, Cassà de la Selva, pergamí n. 648 (Caldes de Malavella)
- C. Trasllet d'A de 1647, en un llibret de la notaria de Llagostera perdut.
- D. Reial Cèdula confirmatòria d'A, en castellà, de 1793.
- E. Trasllet de C per Tomàs Vidal, notaria de Llagostera, vers 1842: Arxiu municipal de Llagostera, fons Ajuntament, Privilegis.

Edició de C: *Ejemplo de un trasunto auténtico de una real cédula de S. M. Católica (que Dios guarde), confirmatoria de un real privilegio por el señor Rey D. Jaime de Aragón concedido a los vecinos de Caldas de Malavella, de Llagostera y Santa Seclina. Girona, Imprenta de Carreras y Torres. 1843.*

[ex B.]

Hoc est translatum fideliter sumptum sigillo majori cerei pendentis magestatis domini Jacobi inclite recordacionis Regis Aragonum sigillato cuius tenor talis est.

Noverint universi quod nos Jacobus, Dei Gratia Rex Aragonum, Maioricarum, et Valencie, comes Barchinone et Urgellis et Dominus Montispezzulani per nos et omnes nostros succesores

I. Concedimus et statuimus imperpetuum quod quandocumque de cetero homines de Calidis de Malauetula et de Lagostera et de Sancta Segolina operari contingerit in nostris operibus et traginis de exitibus nostris predictorum locorum baiulus nostri ibi constitutus donet unicumque eorum et singulis duos denarios tamen pro eorum comestione.

II. Diffinimus autem uobis etiam donamus per nos et omnes nostros successores, universis hominibus predictorum locorum et uestris in perpetuum, totum ius consuetum uel immunitatum quod percipere et habere solebamus ab illis qui ducebant uxores, ut numquam aliquam redemptionem personarum uestrarum si infra dictas parrochias uel eorum terminos uxores duxerint uel femine acceperint maritos. Item persone eorum uel earum sint a nobis et nostris semper et penitus absolute, nec detur nobis et nostris aliqua redemptione de cetero ratione uirginis mulieris ubicumque ipsa uoluerint accipere maritum.

III. Concedimus etiam donamus, per nos et omnes nostros, uobis et uestris in perpetuum quod, in posse et in presencia baiuli nostri ibidem constituti, firmetis semper directum de omnibus querimoniis et questionibus siue accionibus que contra uos et uestros ubicumque at aliqua persona mouebuntur aliquo modo et ibidem placitetis et non alibi. Et pedagium et retrodecimum unquam decetero saionibus de denariis qui dantur pro iusticiis terciis et querimoniis sine debitis aliquatenus non donetis.

IV. Concedimus insuper uobis et uestris et imperpetuum confirmamus quod possitis laborare et uenari, et scindere nemora ligna et fustos et glandes collige et ex eis porcos refficere et ducere eos in montaneis de Tursa et Calles et de Olivis, salva decima iure ac primicia et expletis panis et uini monasterio Riupollensis et alia senioribus.

V. Uolumus autem per nos et omnes nostros in perpetuum statuantes quod non habentes filios legitimos possitis dare et relinquere in testamentis suis ultimis uoluntatis uestris, honores uestros et mensos sine assensu laudimis et acapite et nostrorum et nostris, fratribus uidelicet uestris sororibus, nepotibus, consanguineis et aliis quibuscumque uolueris uestris parentibus existentibus.

VI. Concedimus etiam uobis et uestris imperpetuum, quod baiulus nostris ibi constitutus sicut antiquitus consuevit, distringat uicinas parrochias super questionibus uestris debitis, injuriis et querimoniis quas habebitis (sic) [abebitis] ab hominibus parrochiarum uicinarum.

VII. Statuimus siquidem per nos et nostros imperpetuum quod, tam homines nostris quam omnes homines monasteriorum, militum et aliorum, dominorum habitantes, bladum honoribus nostris, ducant illum ad traginam sicut exit de eorum laboratione

VIII. Prohibemus autem quod aliquis preter nos no habeat uetum de uino ibidem in Calidis et Lagostera, set nos habeamus illud a festo Sancti Johannis mesis Junii, tamen usque in festum Sancti Felicis.

IX. Donamus et deffinimus, per nos et omnes nostros, uobis predictis hominibus dictorum locorum et uestris successoribus imperpetuum, quod numquam donetis nobis nec nobis intestiam, exorquiam et cuguciam.

X. Uolemus autem et perpetuo stabilimus quod quodcumque aliquis uestrum pro aliquo debito sine obligatione pignorabiter leuetis primitus semen tocius anni et arma uestes et lectos, et ea pro predictis uobis nullatenus pignorentur. Et ubicumque uel in quocumque honore cuiulibet domini in supradictas parrochias uel earum terminos uxores duxeritis uel femine acceperint maritos, sitis semper nobis et nostris penitus absoluti quemlibet dominum eligentem.

XI. Donamus etiam imperpetuum, quod per singulis et uniuersos mansos dictorum locorum, nobis et nostris donetis locidum.

XII. Donamus etiam diffinimus imperpetuum, per nos et omnes nostros, uobis et uestris laudimium omnium honorum uestrorum rerum et bonorum preter laudimium de uendicione honoris.

XIII. Concedimus etiam uobis et uestris, per nos et nostros presentes et futuros, ac perpetuo diffinimus quod numquam de cetero teneamini aliquid mitere nec ducere ad cellarium nostrum nisi tamen racemos, et nullam aliam missionem nec aliud pro opere cellarii nostri et uini unquam de cetero nobis ut nostris dare teneamini (...) sitis inde penitus absoluti.

XIV. Uolumus autem et perpetuo statuimus quod, si inter aliquos uestrum questio aliqua uel querimonia uerteretur inter reum scilicet et actorem fuerit condempnatus actor donet iusticiam et non reus, et si reus fuerit condempnatus reus donet iustitiam et non actor.

XV. Uolumus et imperpetuum statuantes quod termini siue terminationes de Calidis et Lagostera, sint et duret a termino Sancti Felicis Guixellensis, Amat Sabadal cum parroquia de Romaniano usque ad Uallem Caneriam et Sanctam Columbam et de Farneism et de Fossa de Maxela, usque ad Loretum et Blanes et a Castro Fornellis cum parrochiam de Uilalbino usque ad castrum de Tursa, et sicut ab his terminis predictis et affrontacionibus includuntur et continentur sit semper totum de districtum baiulia at iurisdictione Calides et Lagostera.

Mandamus itaque uicariis baiulis et iuditibus nostris ac curtis et uniuersis subditis nostris presentibus et futuris, quod contra aliqua predictorum non ueniar nec uenire aliquem pernitarint et ea fideliter obseruet.

Datum Gerunde VII Kalendas Marcii, anno Domini MCCXLmo. Signum+Jacobi Dei Gratia Regis Aragon, Maioricarum et Ualenciem comitis Barchinone et Urgellis et Dominis Montepesulani

Huius rei testes sunt G. De Entenza A. Surdus

Eximius de forcibus Ex de Luna Bernardus de Castelet

Signum+Guillelmoni scriba qui mandato domini regis pro domino Berengario Barchinona episcopo cancellario suo hac scribi fecit loco die et anno prefixo lectafuit.

Signum+Petris Buiugue qui III Kalendas Januarii anno domino MCC nonagesimo sexto hoc fideliter translabit mandato de Serra publici Calidarum notaris regi.

Signum+(...) Calueti iudicis ordinarii Gerunde quam hoc traslatum tum originali manifeste probauit quan hoc subscribo.

Bibliografia

HUICI, A, I
DESAMPARADOS
CABANES, MARIA.
Documentos de Jaime I de Aragón, vol. I

FONT I RIUS, JM, **Cartas de población y franquicia de Cataluña**, vol. I, CSIC, Madrid-Barcelona, 1969

FONT I RIUS, Josep MTM,
"Les Cartes de Població" dins **Història, política i societat dels Països Catalans**. Vol 3, pag 94, GEC.

BISSON, Thomas, **L'impuls de Catalunya, l'època dels primers Comtes (1140-1225)**. Universitat de Girona i Ed. Eumo.

BISSON, TH. **La formació i expansió del feudalisme català**, Estudi General, n.ºm. 56

BISSON, TH. **Fiscal accounts**, 2 volums, University of California press, Berkeley. Los Angeles - London, 1984.

BONNASSIE, Pierre.
Catalunya mil anys enrera (Segles X-XI), Economia i societat feudal, Vol II, Ed. 62, Barcelona, 1981

Fonts

- A.C.A. Alfons I, Carpeta 50, doc 446 ñ 447
- A.D.G. PIA ALMOINA, doc. 648
- A.D.G. PIA ALMOINA, Riudellots, Perg. 669
- AMLLA. Fons Ajuntament. Privilegis.
- Documents que apareixen al llibre de Th. Bisson, **Fiscal accounts**.

TÍTOLS PUBLICATS

1 - <i>El Mercat i la Fira</i> de Marta Albà i Espinet	10- <i>Els noms dels carrers: dedicacions i origen</i> de Ramon Brugulat i Pagès
2 - <i>El passeig Romeu</i> de Fina Solà i Llinós	11- <i>L'arqueologia a Llagostera</i> de J. Merino, L.E. Casellas, X. Rocas
3 - <i>Breu història de la infermeria a Llagostera</i> de Rosa Masana i Ribas	12- <i>Les fonts de Llagostera</i> de Magda Saurí i Masgrau
4 - <i>El llarg acabament de l'església de Llagostera (Segles XVII-XVIII)</i> de Josep M.T. Grau i Roser Puig i Tàrrach	13- <i>Antoni Varés. Un home i el seu temps</i> d'Albina Varés i de Batlle
5 - <i>Jaume Roure i Prats. Radiografia d'un cacic</i> de Dolors Grau i Ferrando	14- <i>Les sitges de Llagostera</i> de Josep Burch i Rius
6 - <i>Indústries sureres a Llagostera</i> de Fina Blanch i Rissech i Rosa Masana i Ribas	15- <i>Retaules barrocs</i> de Josep Maria Grau i Roser Puig
7 - <i>La Casa de les Vídues. Cent anys per tenir una biblioteca pública</i> de Joan Ventura i Brugulat	16- <i>1831-1936. Cent anys de població a pagès</i> d'Olga Llobet i Guevara
8 - <i>La Plaça Catalunya</i> de Marta Albà i Espinet i Enric Ramonet i Lloveras	17- <i>Un notari i els seus papers durant la Guerra del Francès</i> de Marta Albà i Espinet i M ^a . Àngels Adroer
9 - <i>Breu història de la sastreria a Llagostera</i> de Josep Vilallonga i Ribalta	18- <i>Enric Marquès, el pintor</i> de Lluís Bassets i Sanchez
	19- <i>1241 Un Privilegi reial</i> de Montse Varas

ARXIU MUNICIPAL

Plaça del Mercat, 5
17240 LLAGOSTERA
Tel. (972) 80 54 36

Horari: de dilluns a divendres de 10 h. a 14 h.

